

228. Taalkunde, een onderwerppgerelateerd dictee

1. Onderwerp en gezegde kunnen door een copula (hulpwerkwoord, meervoud: copula's of copulae) verbonden zijn. Een voorbeeld van een affricaat is pf. 'Ik bakte brood' betreft geen zwak, maar een half onregelmatig werkwoord. De term 'halfsterk' bestaat wel, maar slaat dan op mezzo forte (afkorting: m.f.). In de oude spelling werden de scherplange e en o steeds dubbel geschreven (steen, boomen). De tweede 'e' van 'gebeden' is een zachtlange klinker. De 'o' van bijvoorbeeld 'dom' is zachtkort, die van 'kop' scherpkort, althans bij veel Nederlandssprekenden. De svarabhaktivocaal heet ook wel woekerklank. Een welgevormde zin is grammaticaal correct. Is een waaromvraag stilistisch wel oké (OK)?

2. Her- en ont- zijn prefixen. Het verbum infinitum is de onbepaalde wijs. 'Au' en 'ai' zijn een tweeklank, een diftong. Er bestaan ook triftongen, zoals die in het van origine Spaanse 'Uruguay'. De usus loquendi is het spraakgebruik, geen spraakgebrek. Topics staan als belangrijkste constituent vooraan in de zin. Tot de toegepaste taalkunde behoren lexicografie en vreemdetalenonderwijs. 'Boulevard' is een terugontlening uit het Frans van 'bolwerk'. De tennis (meervoud: tennis) is de stemloze plofklank. Een klank kan tauto- en heterosyllabisch zijn. Linguïstiek is het vakgebied van taalgeleerden. Waarin verschillen syntaxis en semantiek?

3. In 'vleermuis' is een 'd' gesyncopeerd. Denk maar aan het Middelnederlandse 'vlederen'. Vleder betekent namelijk: vleugel. 'Broeder' vervangen door 'broer' is een syncope, een woord met drie verschillende meervoudsvormen. In 'een groot aantal mensen zijn gewond' is er sprake van syllepsis, net zoals in: 'Dikke Dinges was gestorven in zijn Heer en lits-jumeaux' (dat laatste heet ook zeugma). De stomme 'e' is een sjwa. 'Kinderen' is een stapelvorm. Allerhande is een soortgetal, dus niet een soort getal. 'IJs' en 'vee' zijn singularia tantum, 'hersenen' is een plurale tantum. Hoe druk je in semidirecte rede iets over een halfklinker uit? De uitspraak van 'boterhammen' is een voorbeeld van (interne) sandhi. Wie kan goed uitleggen, wat rotacisme is? Neologisme is nieuwvorming.

4. Als 'spelen' 'speulen' wordt, is dat labialisatie. Metataal betreft taalvormen, waarin over taal gesproken wordt (vergelijk: reflexiviteit). Bij 'toitot' is sprake van reduplicatie. Reciproque begrippen kunnen voor elkaar in de plaats komen. 'Tis' zeggen voor 'het is' is een geval van proclise (proclisis), enclise (enclisis) treedt op bij: 'daar gaat ie'. De presens is de tegenwoordige tijd, het preteritum de verleden tijd. Ontbolsteren is een privaatief werkwoord, -loos is een privaatief suffix. Het Litouws en sommige Limburgse dialecten zijn polytonisch.

5. Het plusquamperfectum is de voltooid verleden tijd. De pluralis modestiae (meervoud: pluralia modestiae, pluralissen modestiae) is het bescheidenheidsmeervoud, de pluralis majestatis het majesteitsmeervoud. Toponymie houdt zich met plaatsnamen bezig, antroponymie met persoonsnamen. 'Oog om oog, tand om tand' is een parallelconstructie. Een onvolledige zin is een ellips. 'Tiktak' en 'koekoek' zijn onomatopoeën. Klanknabootsing is onomatopoeïe. In 'niemand' zit een paragogische 'd'. Het Oergermaans is het Germaans vóór de splitsing in verschillende talen of taalgroepen. Een neutrum is een het-woord. De mouilleringstheorie verklaart de umlaut uit de mouillerende werking (daarbij wordt de 'll' palataal uitgesproken als 'lj' en de 'gn' als 'nj') van de 'j'. Is het masculinum niet feminien?

6. De liquida (meervoud: liquidae) is de vloeiklank. Het ontstaan van 'us' naast ons is een ingveonisme. De 'h' is een laryngale (van: larynx) medeklinker. Een trait-d'union is een koppeltteken. Volgens de beginselen van Kolloewijn is kolloewijniaans. Het werkwoord ontvlammen is een voorbeeld van een inchoatief. Vloe is een hypercorrecte vorm, maar niet in het Hoogduits. Hapaxen komen eenmalig voor, zoals de 'klisjeemannetjes' van Koot en Bie.

7. Een glijder is een fricatief. 'Tafelpoot' is een polymorfematisch woord. Een frisist is een friscus en een frisiste een frisca. Opzoekvraag: wat zijn faux amis, false friends? Het Farsi is het Perzisch. De langue d'oïl is in de middeleeuwen de taal in Frankrijk boven de Loire, waaruit het moderne Frans is ontstaan. De langue d'oc is het Frans van beneden de Loire, het Occitaans. Etymologie is woordafleidkunde. De 'd' in 'hoenders' is een epenthesis. Endogene woorden behoren tot de moedertaal, exogene niet. 'Ambacht' en 'ambt' vormen een doublet.

8. 'Eind goed, al goed' is een voorbeeld van een ellips. Het ontstaan van 'thuis' uit 'tehuis' noemt men elisie. 'Ervandaan' is een doelaanwijzend bijwoord. De 'ch' in 'schip' en 'oe' in 'boek' zijn digrafen. In 're-integreren' is sprake van diëresis. Accent aigu, cedille en tilde zijn diakritische tekens (enkelvoud: diacriticum). Als 'weder' 'weer' wordt, is dat deletie. Een levend geraamte en droog water zijn een contradictio (meervoud: contradictiones) in adjecto. Opnoteren is een contaminatie. 'Vlam' voor 'liefde' is een concreto (meervoud: concreta) pro abstractum. 'Harde feiten' is een collocatie. Leger is een collectief (collectivum).

9. Taalkundige cognaten hebben dezelfde stamboom. 'Tweedracht' is bisyllabisch. Een tussen-s is een bindfoneem. Austronesische talen is de nieuwe benaming voor de Maleis-Polynesische talen. Zijn articulatie was perfect. De Arische talen zijn de Indo-Europese talen. Dentale alveolaren worden gevormd met de tong. De Altaïsche talen zijn de Turkse, Mongoolse en Toengoezische talen; de verwantschap tussen deze talen is overigens onzeker. De tongpunt-r en de huig-r zijn allofonen. Een aliënisme is een leenwoord. Bij aferesis ontstaat uit 'het' 't'.

Rein Leentfaar